

УДК:339.727.22(497.7)
330.341:339.727.22(497.7)

Стручен труд

СДИ И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ КАКО АКЦЕЛЕРАТОРИ НА ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ

д-р Ристо Фотов, м-р Катерина Фотова

Abstract

FDI are a significant factor of development, especially for developing and transition economies. Transition economies, where Macedonia also belongs, as well as all countries of West Balkan, are shortage of capital, and have the best mode to compensate that gap through FDI, as the most favorable form of foreign capital. This is especially important when considering greenfield investment in high technology and exchanable goods and services.

Foreign Direct Investment (FDI) is a category of investment that reflects the objective of establishing a lasting interest by a resident enterprise in one economy (direct investor) in an enterprise (direct investment enterprise) that is resident in an economy other than that of the direct investor. The lasting interest implies the existence of a long-term relationship between the direct investor and the direct investment enterprise and a significant degree of influence (not necessarily control) on the management of the enterprise. The direct or indirect ownership of 10% or more of the voting power of an enterprise resident in one economy by an investor resident in another economy is the statistical evidence of such a relationship.

Countries with current account deficit, can use FDI to moderate that problem and enlarge the export as well. FDI helps in managerial skills improvement and in setting up the valuation system, which raise efficiency and energy of enterprise operations. This work is aimed to point out the importance and tendency in FDI flows, as well as the determinants for greater FDI attractiveness.

The developed financial markets, with good governance, developed institutions and bigger size of country have a great impact on the location choices of foreign investors. In developing countries, the economic, the administrative and legislative reforms, as well as the developed infrastructure networks should improve a country's attractiveness for FDIs. In most countries, FDIs are concentrated in developed regions and sell the greatest share of their production on the local market.

Foreign direct investments (FDI) are a very important factor of dynamising the economic growth in developing countries. It's an evident fact that these countries feel necessity for capital flows. It is worthwhile that developing countries fulfil this gap with direct foreign investing, as a most important form of international capital flow.

Most of the international movement of capital takes place in the form of foreign direct investments, which represent international flows of capital in a company from one country, that creates or expands its branch in another country, which not only participates in the involvement of that country the transfer of resources but also the winning control.

In developed countries FDI flows fell drastically to values last seen almost ten years ago. The majority of EU countries saw significant drops in FDI flows with the total fall amounting to some US\$150 billion.

Unites States FDI flows also fell by US\$80 billion.

FDI flows to developing economies, for the first time ever, exceeded those to developed countries, by some US\$130 billion. FDI flows to developing economies remained resilient, declining only 3%. Flows to developing Asia lost some momentum, although they remained at historically high levels. Latin America and Africa saw a small increase.

Key words: *FDI, affiliates, developed countries, sectors, gross domestic product, industries, multinational corporations, globalization, transfer, determinants, capital, current account, effects, economic growth, transnational corporations, development.*

Воведни напомени

Странските директни инвестиции (СДИ) имаат значајно влијание врз економскиот успех на многу земји во развој и земји во транзиција, кои во последниве 15-тина години остварија динамичен економски раст и зголемување на вработеноста. Од тие причини, странските директни инвестиции се во фокусот на интересирање како кај економските теоретичари и истражувачи, така и кај практичарите, посебно во земјите во развој и земјите во транзиција.

Основна цел на земјите во транзиција е постигнување на стабилен, долгорочен економски развој кој ќе се заснова на зголемување на инвестициите, подобрување на технолошката база на овие земји и зголемување на конкурентноста на нивните производи на меѓународен пазар. Во реализирање на ваквите цели странските директни инвестиции може да имаат значајна улога. СДИ можат да придонесат во процесот на транзиција директно, преку прилив на капитал, и индиректно преку

трансфер на технологија, менаџерски, производствен и организациски know-how, преку создавање на нови продажни канали за домашното претпријатие и преку зајакнување на конкуренцијата и процесот на реструктурирање на домашната економија.

Всушност, целта на овој труд е да се потенцира значењето на СДИ за економскиот развој врз националните економии и, посебно, нивното значење за економскиот развој на Република Македонија.

Се смета дека СДИ претставуваат импулс во економскиот развој. Имено, тие овозможуваат воведување на нова техника и технологија, нови знаења, отворање на нови работни места, нови пазари, зголемување на конкурентноста и продуктивноста.

Македонија е мала земја која за својот економски развој мора да употребува дополнителна акумулација од странство. Економскиот развој во изминатите петнаесетина години го карактеризираа недоволно инвестирање во производството и мало учество на инвестиции во бруто домашниот производ во споредба со други транзициски земји. Според многумина експерти, инвестициите кои доаѓаат од домашни и странски извори, а првенствено приливот на СДИ ќе овозможи на Македонија да фати чекор со развиените земји.

Дефинирање на СДИ

Странските директни инвестиции се дефинираат како инвестирање на долг рок што воспоставува контрола од еден субјект од национална економија од странство врз резидент во националната економија или формирање на филијала на еден субјект од една во друга национална економија.¹

Тие претставуваат форма на меѓународно движење на капитал со цел остварување на долготраен интерес помеѓу директниот инвеститор (резидент од една економија) и претпријатието во кое директно се инвестира (резидент на друга економија). Странските директни инвестиции се дефинираат и како секој облик на вложување на капитал во одредено претпријатие во странство со што се постигнува сопствена контрола над тоа претпријатие. Механизмот на делување на СДИ обично подразбира формирање на филијала на матичната компанија во друга земја, која е во потполна сопственост на инвеститорите (fully owned) или со купување на филијалата, односно контролен пакет на филијалата во странската земја (partial foreign ownership).

1) Проф. д-р Методија Несторовски, „Економија на инвестициите“, второ издание, Скопје, 2005, стр. 150

Според Charles Hill,² странските директни инвестиции се појавуваат кога една фирма директно инвестира во капацитети за производство и/ или во продажба на еден производ во странска земја.

Дефиницијата што ја користи ММФ, а е прифатена од ОЕЦД, гласи: *директните инвестиции* се категорија на меѓународни инвестиции која ја отсликува целта на резидентната фирма од една економија (странскиот директен инвеститор) да стекне долгорочен интерес во фирма која е резидент во друга економија.

Во статистичка смисла, странските директни инвестиции претставуваат инвестиции на правни и физички лица од странство во домашни претпријатија со постоење на долгорочен интерес, каде што странскиот инвеститор поседува најмалку 10% од вкупната вредност на претпријатието.

Всушност, според голем број теоретичари, инвестициите претставуваат двигател и на други фактори на економскиот развој. Со инвестициите се активираат работната сила и природните ресурси, како и овозможување на трансфер на технологијата и знаењата. Токму затоа тие се толку значаен феномен, чии мотиви, последици и ефекти постојано се истражуваат и се секогаш актуелни.

СДИ претставуваат меѓународни текови на капиталот во кои една компанија од една земја креира или проширува свое претставништво во некоја друга земја. Дистинктивната карактеристика на СДИ се содржи не само во инволвирањето на таа земја во трансферот на ресурси, туку во освојување контрола, што значи дека претставништвото едноставно нема финансиски обврски кон компанијата-родител, таа е, всушност, дел од истата организациска структура. СДИ носат финансиски ресурси во земјата-домаќин. Приливите од нив се постабилни и полесно се сервисираат. За разлика од другите извори на капитал, МНК обично вложуваат во долгорочни проекти и можат да донесат модерна технологија, која не би била достапна доколку нема СДИ. МНК даваат големи можности за развој на земјата, со што се зголемува вработеноста, се усовршува производството, се подобрува организациската структура. СДИ сега сè повеќе се насочуваат кон софистицираните видови преработувачка индустрија и во сферата на услугите. Основните цели на СДИ се тие да се движат во потрага по евтини ресурси, по нови пазари, во потрага по поголема ефикасност во работењето (за остварување на економии од обем) и во потрага по стратешки добра. СДИ обезбедуваат повеќе предности за националната економија, и тоа не само во случај кога таа се јавува како извозник на капитал, туку и во случај кога се јавува како увозник на

2) Charles V. Hill, Меѓународен бизнис, глава 6 (извод од книга)

капитал. Од аспект на увозникот на капитал се јавуваат повеќе погодности од кои меѓу најзначајните се: зголемување на продуктивноста во веќе постојните производства во земјата; освојување нови видови производства; обезбедување полесен пристап до нови пазари и зголемување на извозот; остварување поефикасна алокација на расположливите ресурси во националната економија, како и забрзување на техничките и на другите реструктурирања во производството со минимизирање на трошоците.

Земјите што остваруваат најголемо учество во меѓународната размена на стоки и услуги едновременно се и најголемите извозници на капитал во вид на СДИ во светот. Овде се вбројуваат сите високоразвиени западни земји, односно членките на ОЕЦД. Доминантна позиција им припаѓа на САД, но тие се соочуваат со остра конкуренција од страна на земјите на ЕУ и од Јапонија. Меѓутоа, овие земји не се само најголеми извозници на капитал во вид на СДИ, туку тие се јавуваат и како нивни најголеми увозници во светот. Исклучок од ова прави само Јапонија, која е единствен нето-извозник во вид на СДИ.

Странските директни инвестиции како детерминанта на економскиот раст

Ефектите од странските директни инвестиции, т.е. од приливите по тој основ се, пред сè, зголемувањето на нивото на инвестициската и општата економска активност во некоја земја или регион. Директните последици од СДИ се растот на обемот на производството и, најчесто, но не и задолжително, растот на вработеноста. Мотивите за привлекување на СДИ се разликуваат согласно со разликите во развојните нивоа. Неразвиените земји, на кои им недостига капитал, се надеваат на позитивните ефекти кои СДИ ги даваат и ги прифаќаат и негативните ефекти, како загадувањето на животната средина, гаснење или потиснување од пазарот на домашните претпријатија.

Покрај меѓународната трговија со стоки и услуги, друга клучна компонента за макроекономскиот раст е движењето на капиталот. Меѓународното движење на капиталот може да биде во форма на странски директни инвестиции и портфолио инвестиции. Додека портфолио инвестициите се од помала важност за економскиот раст, странските директни инвестиции можат да имаат големо влијание врз земјата примач на истите. Како што многу странски компании се производители на потрошувачки и на капитални добра, нивните деловни активности директно го зголемуваат домашниот аутпут. Трансферот на know-how технологија, менаџмент и маркетинг овозможува зголемување на ефикасноста и аутпутот на домашните филијали.

Исто така, присуството на странски компании може да резултира со позитивни екстерналии (познати како „прелевање на знаењето“), каде што локалните компании имаат корист од трансферот на знаење и самостојно пристапуваат кон развивање на нови производи и технологии. Исто така, странските директни инвестиции генерираат и бројни други бенефиции. Ако странските компании вршат обука на локалниот персонал на пример, се зголемува вредноста на човечкиот капитал во домашната земја. Покрај тоа, институционалната рамка може да се подобри во целата земја преку повисок степен на транспарентност, како и преку имплементирање на законските прописи за фирмите.

Владините политики кон СДИ значително се менувале со тек на време. Од 1870 година па сè до првите децении на XX век, странските директни инвестиции пораснаа експоненцијално и беа силно концентрирани во експлоатацијата на природни ресурси. СДИ коишто се влеваат во различни сектори во економијата имаат различни ефекти врз економскиот раст. Приливите на СДИ во примарниот сектор имаат негативно влијание врз економскиот раст, додека приливите на СДИ во производствениот сектор имаат позитивно влијание врз економскиот раст. Првата светска војна, а потоа и Големата депресија во меѓувоенниот период, го означиле крајот на златната ера за СДИ. Помеѓу 1930 и 1970 година насекаде низ светот беа зголемени рестрикциите во поглед на СДИ, бидејќи владите на сите земји беа загрижени за влијанието на СДИ врз нивните економии. Согласно со расположливите податоци, глобалните СДИ во периодот 5,2% од глобалниот БДП³. По децении на скептицизам, во 80-тите години на минатиот век меѓународните настани детерминираа различен однос кон СДИ, при што должничката криза го оневозможи пристапот на земјите во развој кон кредити и портфолио инвестиции. Во 90-те години на минатиот век како резултат на намалувањето на ограничувањата за СДИ регистрираа раст од 20% годишно. Тоа зголемување на СДИ имаше свое карактеристично обележје, односно повеќе од 50% од СДИ беа реализирани во услужниот сектор⁴. Глобалните СДИ во 2008 година се намалија за 21% и постоеја предвидувања дека во 2009 година истите ќе се намалат за 30% како последица на глобалната економска криза што негативно се рефлектира врз економскиот раст за кој постоеше предвидување дека во 2009 година истиот ќе се движи меѓу 1 и 2%⁵.

Меѓународната размена на добра и услуги, како и на капитал, е

3) http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/wtr08-2b_e.pdf

4) http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/wtr04_1a_e.pdf

5) <http://www.bea.gov/newsreleases/national/gdp/gdpnewsrelease.htm>

клучниот двигател на економскиот раст. Не е тешко да се заклучи дека обидите на претприемачите да имаат корист од меѓународната трговија и капиталните текови биле основната мотивација за отворањето на економиите во последните 150 години. Се смета дека поважни настани, како што се двете светски војни, реконструирањето на глобалниот девизен систем, беа придружен дел на овој процес, но тие не се случуваа континуирано туку во одделни фази.

Странските директни инвестиции можат да придонесат за економски раст преку зголемување на капиталниот сток, како и преку сите други видови на прилив на капитал. Според традиционалниот неокласичен пристап кон економскиот раст, оваа акумулација на капитал може да влијае врз економскиот раст само на краток рок. Долгорочниот раст е можен само преку постојано зголемување на нивото на технологија. Капиталот овозможува инвестиции во развојот на нови идеи и способности, а бидејќи знаењето е до некој степен јавно добро, тоа овозможува подигање на нивото на технологија не само во рамките на фирмата туку и во целата економија. Според новите теории за економски раст, капиталот вклучувајќи ги и странските директни инвестиции можат перманентно да влијаат на растот на аутпутот преку зголемените инвестиции во технологија и know-how, зголемувајќи го севкупното ниво на знаење и технологија во економијата.

Странските директни инвестиции во основа се поважни за економскиот раст во споредба со другите извори на капитал. Покрај обезбедувањето на капитал кој може да биде инвестиран во усвојување и имитација на повеќе напредни технологии и знаење, странските директни инвестиции во себе отелотворуваат повисоки нивоа на технологија и know-how. Странските директни инвестиции опфаќаат цел пакет на средства и тоа: физички капитал, модерна технологија и производствена техника, менаџерски и маркетиншки знаења, претприемачки способности и бизнис практики. Поради тоа странските директни инвестиции ќе придонесат повеќе во споредба со домашните инвестиции во забрзувањето на стапките на раст во економијата, бидејќи понапредните нивоа на технологија, менаџерски способности и know-how резултираат со повисоко ниво на ефикасност и продуктивност.

Но, претпоставката дека странските фирми сè повеќе ефикасни во споредба со домашните фирми не е секогаш точна⁶. Особено кога странските

6) Овде се повикувам да не се заборава т.н. аргентинското чудо спроведено според рецептот на ММФ, раководен од страна на аргентинскиот министер за финансии Доминго Кавало, од страна на Аргентина на странските инвеститори им биле дадени неверојатни даночни олеснувања- ослободување од данок на 10,20 25 години или потполно ослободување во првите пет години, а во следните 10 години 80% ослободување од данок. На тој начин за

директни инвестиции се во форма на мерцери и аквизиции, не секогаш се проследени со подобрена технологија, менаџерски и претприемачки способности. Но од друга страна, странските инвеститори се во предност од причина што поседуваат готовина и на тој начин можат да ја искористат предноста на ликвидноста во споредба со домашните инвеститори. Сепак, супериорната позиција на странските директни инвестиции која е резултат на трансферот на висококвалитетна технологија и know-how е во прилог на либерализацијата на трговските политики.

Друг аргумент кој оди во полза на позитивното влијание на странските директни инвестиции врз економскиот раст е токму стабилноста на странските директни инвестиции. Имено, странските директни инвестиции имаат поголем ефект врз економскиот раст во споредба со другите меѓународни текови на капитал, како на пример портфолио инвестициите и заемите на банките и тоа како резултат на ограничената нестабилност на странските директни инвестиции. Ова се однесува на фактот дека странските директни инвестиции не можат лесно да бидат повлечени, додека добивката, загубата и ризиците се поделени меѓу странските и домашните деловни ентитети. СДИ се привлечени од долгорочните перспективи на земјата и нејзините политики и затоа сè повеќе стабилни отколку другите капитални инвестиции.

Резимирано, каузалната врска меѓу странските директни инвестиции и економскиот раст може да се анализира во две насоки: странските директни инвестиции можат да предизвикаат економски раст преку различни ефекти, но од друга страна постои поголема веројатност економијата што остварува економски раст да привлекува повеќе странски инвестиции, бидејќи се овозможува пристап на нов пазар и нови можности за остварување профит.

Во врска со СДИ и националната економска политика се поставува прашањето за тоа дали националната економска политика која се базира претежно врз странски инвестиции би можело да се квалификува како мудра, перспективна и одржлива на долг рок? Во тој контекст за да се даде соодветен одговор е потребно да се разгледа сугестијата што неокласичните модели на раст која се состои во акцент на штедењето, односно акумулацијата на капиталот како главен генератор и локомотива на економскиот раст. Од 90-тите години на 20 век (Ромер) иновациите

само неколку години износот на извезениот профит од Аргентина бил поголем од износот што инвеститорите вложиле во аргентинското стопанство. Епилогот од тоа е во 2001 година дојде до крах на аргентинското економско чудо и до народен бунт, соборување на владата и прекинување со концептот и диктатот на ММФ, а министерот Доминго Кавало избегал од земјата. (Новости, недела, 24.2.2013 година, стр.6.)

се сметаат за главен извор на економскиот раст или тие (иновациите) се барем комплементарни со акумулацијата на капитал. Спроведените истражувања и резултатите од нив за штедењето во 118 земји, во временски период од 1960 до 2000 година, укажуваат на тоа дека „технолошкиот прогрес во релативно сиромашните земји бара комбинација од странски и локален претприемнички напор. Потребата од странски инвестиции се состои во обезбедување на потребното гранично технолошко знаење на локалните иновативни сектори. Штедењето ги снабдува локалните претприемачи по пат на кофинансирање кое може да даде на локалните претприемачи да вложуваат доволно во иновациски проекти со цел да се поттикне потребниот напор со кој странските инвестиции би ги направиле профитабилни⁷⁾”.

Денес земјите во развој како една целина се домаќини на помалку од една третина од вкупните светски СДИ. Во рамките на тој релативно мал удел постои високо ниво на концентрација во мал број земји. Податоците говорат дека 10 земји во развој апсорбираат 70% од сите СДИ во земјите во развој. Имено, учеството на земјите во развој и земјите во транзиција во глобалниот прилив на СДИ бележи пораст, кој се огледа во тоа што од околу 19 отсто во 2000 година во 2010 година тој пораст е 52 отсто и за првпат СДИ надмина над половина од вкупната вредност на СДИ во светот кои се однесуваат на земјите во развој и на тие во транзиција. И половина од топ 20 СДИ примателите во 2010 година беа земјите во развој или транзиција. Со тоа СДИ се искачија на неверојатни 11 проценти од глобалниот БДП и повеќе од 80 милиони работни места во светот (УНКТАД 2010). Денес постои поголем потенцијал од кога било за земјите во развој и во транзиција за искористување на предностите за создавање на нови работни места и можности за инвестирање со привлекување на СДИ.

Очекувани трендови на СДИ

Глобалните приливи на СДИ во последнава година го надминаа преткризното ниво во 2011 година, достигнувајќи 1,5 трилиони долари и покрај турбуленциите во глобалната економија. Како и да е, тие сè уште се 23% под врвот кој го постигнаа во 2007 година.

UNCTAD предвиде побавен раст на СДИ во 2012, со приливи во износ од 1,6 трилиони долари. Долгорочните проекции покажуваат скромно, но сигурно, константен раст, со износ од 1,8 трилиони долари во 2013 година и 1,9 трилиони долари во 2014 година, избегнувајќи ги вешто макроекономските шокови.

7) Aghion et al. “When Does Domestic Saving Matter for Economic Growth?”, NBER Working Paper 12275, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA, 2006, p. 24.

Заклучок

Во пракса е докажано дека СДИ се најповолниот облик на приливи на странски капитал. Меѓутоа, треба де се има предвид дека СДИ се со сложена структура, а во таа структура најповолни се *greenfield инвестициите* кога во земјата во која се инвестира се произведуваат нови производни програми и производи. Овој облик на капиталот е најповолен за технолошки прогрес, развој и за вработеноста. Секако дека билансната природа на СДИ претставува мошне важен елемент од аспект на тоа што тие (СДИ) влијаат врз структурата, големината и состојбата на капиталната сметка од билансот на плаќања.

Се разбира, треба да се каже дека ефектите на СДИ врз растот на извозот и врз подобрување на структурата на размена на земјата-домаќин се во најголема мера од ограничен обем. Имено, и кога се насочени СДИ на размена со трети земји, тие можат да бидат големи извозници, но во исто време, по правило, тие се и големи увозници, што произлегува од нивниот увоз на меѓуфазни производи од развиените земји што влијае врз попречување на развојот на локалните фирми и кластери, а увозот на финалните производи ги супституираат домашните производители. Конечно, во најголем број случаи, присуството на СДИ немаат придонесено до подобрување на меѓународната конкурентност на земјите-домаќини, но имаат претежно позитивно влијание врз јакнење и унапредување на конкуренцијата на локалниот пазар во земјата-домаќин.

Треба да се потенцира дека СДИ се присутни и посакувани подеднакво и во развиените индустриски и во неразвиените земји, не може и не треба да се има *a priori* негативен став спрема нив, се разбира, поттикнати само од некои одредени лоши искуства. Но, исто така, ниту за еуфорија нема место и покрај тоа што некои меѓународни организации тоа го подгревале. Се разбира дека развојот на секоја земја, пред сè, претставува предмет на домашна работа и интерес на земјата-домаќин. СДИ можат да бидат од голема помош и корист доколку им е создаден и даден соодветен институционален и законска рамка. Со други зборови, СДИ не се замена за недостатокот на добрите домашни развојни политики.

Користена литература

- Проф.д-р Методија Несторовски, „Економија на инвестициите“, второ издание, Скопје, 2005
- Charles Hill, Меѓународен бизнис, глава 6
<http://www.bea.gov/newsreleases/national/gdp/gdpnewsrelease.htm>
http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/wtr08-2b_e.pdf
http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/wtr04_1a_e.pdf
- Antevski Miroslav, Razvojni potencijal stranih direktnih investicija: komparativna medzunarodna iskustva
- Dunning J., Multinational Enterprise and Global Economy, Addison Wesley Publishing, 1992. p.55-56
- Paul R. Krugman, Maurice Obstfeld, International Economics: Theory & policy, 8th edition, 2009
- Кикеркова Ирена, Надворешна трговија, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Економски факултет, Скопје, 2008
- Dominick Salvatore, International Economics, ninth edition, 2009
- Проф. д-р Ристо Фотов, Меѓународна економија, Универзитет „Гоце Делчев“, Економски факултет, Штип, 2008
- UNCTAD, World Investment Report 2012- Towards a new generation of investment policies
- Aghion et al. “When Does Domestic Saving Matter for Economic Growth?”, NBER Working Paper 12275, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA, 2006, p. 24